

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-50>

УДК 657:658

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ НА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE ACCOUNTING AND TAXATION SYSTEM AT SMALL ENTERPRISES

Уманська Вікторія Григорівнакандидат економічних наук, доцент,
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1669-7255>**Ткаченко Алла Анатоліївна**кандидат економічних наук, доцент,
Черкаський державний бізнес-коледж
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8937-111X>**Манзенко Євгеній Вікторович**студент магістратури,
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6906-1720>**Umanska Viktoriia, Manzenko Yevhenii**

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

Tkachenko Alla

Cherkasy State Business College

Статтю присвячено огляду сучасних реалій функціонування малих підприємств, системи обліку і оподаткування на них. Авторами окреслено масштаби руйнувань та розвитку малого підприємництва за час війни в Україні, що досі триває. Розкрито перспективи податкових реформ в умовах євроінтеграції та майбутньої повоєнної відбудови в країні. Висвітлено проблеми реалізації фіскальних новацій дрібними підприємцями в сучасних умовах. Наведено характеристики потенційних змін в системі оподаткування на основі вже напрацьованого досвіду. Досліджено обсяги зростання податкового навантаження на малий та мікробізнес в контексті планових показників державного бюджету. Проаналізовано особливості розширення облікових процесів на підприємствах малого бізнесу та їх потенційні наслідки для організації бізнес-процесів. В результаті, авторами окреслено позитивні та негативні зміни умов функціонування малих підприємств.

Ключові слова: мале підприємство, мікробізнес, облік, податки, реформа.

The article is dedicated to reviewing the contemporary realities of small business operations, accounting systems, and taxation. Accounting and taxation for small business entities are crucial components of management in the Ukrainian business environment. Given that these aspects directly impact the financial status and stability of businesses, their significance cannot be overstated. The Ukrainian government is making efforts to create a more favorable business environment for small business entities. The rules for accounting and taxation have been developed with the aim of supporting the development of small businesses, creating a conducive entrepreneurial atmosphere, and stimulating economic recovery and growth. The authors outline the scale of destruction and development of small businesses during the ongoing war in Ukraine. The perspectives on tax reforms in the context of European integration and the future post-war reconstruction in the country are discussed. The challenges of implementing fiscal innovations by small entrepreneurs in modern conditions are highlighted. A description of potential changes in the taxation system based on international experience is provided. Awareness and orientation in the complex world of taxation are vital aspects for small businesses. In Ukraine, as in any other country, taxes are a necessity. However, the size and complexity of the tax burden can significantly affect the operations and development of small businesses. Thus, knowledge and effective resolution of tax issues can have a substantial impact on business success. The research investigates the extent of the growth of the tax burden on small and microbusinesses in

the context of planned indicators of the state budget. The peculiarities of expanding accounting processes in small business enterprises and their potential consequences for business process organization are analyzed. Such an approach enabled the comprehensiveness of the conducted research presented in this article. As a result, the authors delineate positive and negative changes in the operating conditions of small businesses.

Keywords: small business, microbusiness, accounting, taxes, reform.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Останні три роки підприємства України функціонують в безпрецедентно складних умовах, котрі зумовлені впливом світової пандемії коронавірусу та повномасштабної війни. На сьогодні постійно знижується купівельна спроможність споживачів, руйнується логістика в наслідок окупації частини території України та ракетних обстрілів, скорочується чисельність населення та ємність ринку – все це виступає негативними факторами розвитку бізнесу. Великі ритейлери та компанії у 2022 році суттєво скоротили власну активність, а деякі – призупинили діяльність повністю. Натомість, малий бізнес став єдиним сегментом економіки, котрий демонструє розвиток, принаймні кількісний. В таких умовах саме для малого та мікробізнесу надзвичайно важливою є державна підтримка та створення сприятливих умов розвитку. Із початком повномасштабної війни Урядом оголошено комплекс пільг та послаблень для бізнесу, що мали б його підтримати. Однак, вже у 2023 році більшість із цих преференцій були скасовані, а податковий контроль виведено на якісно новий рівень, що зумовлено потребами наповнення державного бюджету. Із інструментів сприяння розвитку бізнесу на сьогодні, по суті, діють лише грантові програми. При цьому, Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики постійно анонсує радикальні реформи, що збуджують суспільство та викликають колосальний спротив підприємців, котрі на сьогодні прагнуть стабільності власних умов функціонування. Саме тому постає нагальна потреба в аналізі перспектив системи оподаткування, а відповідно – й обліку, для підприємств малого та мікробізнесу, котрі залишаються найбільш активними в економіці країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошук оптимальної системи обліку і оподаткування для малого бізнесу є предметом постійного інтересу науковців, особливо зважаючи на нестабільність політичної ситуації, котра спричинює чергові «податкові новації». Серед комплексних наукових оглядів та узагальнень останнього часу варто виокремити здобутки Скрипник С., Лаврова Р. та Шепель І. [1], Дроздової О. [2], Васильєвої В., Книшек О.

[3]. Різноманітні та неоднозначні точки зору в частині обліку і оподаткування малих підприємств презентовано в працях Подольської І. [4], Онищенка В., Пустовия М. [5] та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не применшуючи здобутки науковців, все ж варто відзначити, що в сучасних умовах часто науковий аналіз не встигає за ініціативами «турбулентних законодавців», а презентований для суспільства аналіз регуляторного впливу проектів нормативно-правових актів в сфері обліку і оподаткування часто носить виключно формальний характер. Саме тому, постає потреба не просто в огляді перспектив розвитку системи обліку і оподаткування малих підприємств, а й у формалізації їх потенційного впливу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даного дослідження є ідентифікація сценаріїв розвитку системи обліку і оподаткування на малих підприємствах та наслідків їх реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах повномасштабної війни малому бізнесу встояти набагато важче, ніж великому, оскільки запас фінансової стійкості в них набагато менший, а темпи скорочення їх платоспроможності надзвичайно високі. Саме такі причини зумовили повне або часткове припинення діяльності суб'єктів малого підприємництва в перші місяці війни. Однак за даними Європейської Бізнес Асоціації вже у травні 2022-го року 47% таких підприємств відновили роботу в повному обсязі [6]. За результатами досліджень експертів компанії PwC, сукупні прямі збитки малого та середнього бізнесу за 2022 рік перевищили 83 млрд дол США [7]. Незважаючи на колосальні обсяги руйнувань та втрат, вже у 2023 році 30% представників малого та середнього бізнесу планують розвиватися:

- 8% малих підприємств планують збільшити кількість бізнес-партнерів;
- 30% прагнуть масштабувати бізнес;
- 4% – диверсифікувати послуги та товари;
- 2% – дослідити чи вийти на нові ринки;
- 56% – прагнуть підтримувати бізнес в поточному стані [7].

В таких умовах головними проблемами власного розвитку суб'єкти малого бізнесу вважають недостатність фінансових ресурсів (56%) та державної підтримки, при цьому 77% підприємців не знають про основні програми такої підтримки [7]. Крім програм державної підтримки (Доступні кредити 5-7-9, Компенсація роботодавцям, Грант для власної справи), в Україні почали діяти також програми EU4Environment та Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України» (КЕУ), котрі направлені саме на підтримку суб'єктів малого підприємництва. Також для підтримки малого бізнесу та економіки країни в цілому Урядом із запровадженням військового стану було введено в дію комплекс податкових пільг та систему спрощення податкового обліку:

- впровадження пільгової ставки 2% від сукупного доходу для підприємців, що мають річний дохід не більше 10 млн грн;
- відтермінування рентних платежів при видобутку гаду та акцизних платежів при виробництві електричної енергії;
- можливість не сплачувати єдиний податок представниками мікробізнесу та відтермінування строків подання податкових декларацій з єдиного податку;
- пільги з митних платежів, ПДВ та акцизу на державній митниці для критичних груп товарів, авто та пального;
- часткове звільнення від сплати податку на землю та екологічного податку;
- мораторій на більшість податкових перевірок, і як наслідок – відтермінування впровадження обов'язку застосовувати РРОЛ представниками малого та мікробізнесу тощо [8].

Частина з цих податкових пільг мала негативні наслідки для державного бюджету та виявилася неефективною для малого бізнесу, а тому поступово скасовувалися. 01 жовтня 2023 року було скасовано головне для бізнесу послаблення: мораторій на податкові перевірки. Разом із цим стали обов'язковими до виконання ті вимоги до малого бізнесу, що були впроваджені раніше, але через мораторій на податкові перевірки та штрафи діяли умовно. В першу чергу – це застосування РРО всіма ФОП, крім першої групи платників єдиного податку. Метою запровадження «суцільної фіскалізації» є легалізація доходів малого бізнесу, їх виведення з тіні, нарощення доходів бюджету, а як додатковий ефект – боротьба з контрабандними товарами на ринку. Окремі урядовці, наполягаючи на фіскалізації шляхом застосування РРО

всіма суб'єктами малого бізнесу, наполягають: «спрощена система використовується для ухилення від сплати податків і цю практику потрібно ліквідувати» [9].

Натомість, той податковий тиск, що створений на малий бізнес наприкінці 2023 року можете ліквідувати не практику ухилення від сплати податків, а дрібне підприємство. Суцільна фіскалізація вже давно продемонструвала свою недовіру як окремий захід: вона має бути виключно інструментом та складовою цілеспрямованої економічної політики [10]. Крім того, застосування РРО має бути доречним: його встановлення та використання зумовлює комплекс додаткових витрат для підприємця без перспектив окупності. А тому, має бути пояснене хоча б якимось економічним ефектом для бюджету. При цьому. За умови, що фізична-особа підприємець не перевищить ліміту отриманого доходу (а за цим бухгалтери точно прослідкують), ФОП-платник єдиного податку другої групи не сплатить до бюджету жодної додаткової копійки. В такій ситуації бенефіціарами доходів виступатимуть компанії з продажу та обслуговування РРО/ПРРО, і в деяких випадках та в незначних обсягах – самозайняті особи-бухгалтери. Постає питання про мету та доречність таких заходів в цілому.

Ще одна мета суцільної фіскалізації – боротьба з контрабандою. Логіка таких заходів полягає в тому, що при застосуванні РРО у представників спрощеної системи оподаткування виникає обов'язок ведення товарного обліку. Тому, підприємці будуть вимагати у своїх постачальників (а це переважно дрібно-оптові ринки або склади) правильно оформлені накладні на товар або фіскальні чеки. Це має спричинити ланцюгову реакцію потреби в документах на офіційно ввезений та реалізований на території України товар. Виглядає логічно та дієво, але не зрозуміло лише, чому з контрабандою товарів треба боротися не на митниці, а за рахунок кінцевого споживання та малого бізнесу.

Протягом 2022 та 2023 років у суспільстві та профільних державних установах активно обговорювалися перспективи запровадження податкової реформи «10-10-10». Суть її полягала у зниженні ставок ПДВ, ПДФО та податку на прибуток до 10%, трансформація системи збору та обліку ЄСВ. Натомість, бюджет країни мав наповнюватися за рахунок детінізації бізнесу та скасування усіх податкових пільг. Впровадження такої реформи стало рекомендацією МВФ, котра була надана ще

до початку повномасштабної війни в Україні. а тому говорити про її реалізацію в умовах сьогодення стало недоречно. На сьогодні суб'єктам малого підприємництва надзвичайно важливо функціонувати в умовах відносної стабільності й передбачуваності, відновити логістичні зв'язки, зберегти робочі місця та забезпечити себе джерелами енергії й фінансових ресурсів, а не адаптуватися до чергових змін. Крім того, в Україні вже понад десять років мав би діяти п. 4.1.9 Податкового кодексу України, котрий говорить, що одним із основних принципів податкового законодавства в Україні є його стабільність.

Восени 2023 року, крім відміни мораторію на податкові перевірки, запровадження РРО та товарного обліку, суб'єктів малого підприємства очікував черговий шок у сфері оподаткування: прогнози трансформації всієї спрощеної системи за «польською моделлю». Конкретної інформації від представників Міністерства фінансів не надходило, однак можна передбачити, що мова йде про диференціацію ставки єдиного податку в залежності від виду діяльності підприємця та можливе скасування всієї другої групи платників єдиного податку. В такому випадку потреба в суцільній фіскалізації стає виправданою.

Суб'єкти малого підприємства за результатами 2022 року продемонстрували найвищий рівень соціальної свідомості серед усіх платників податків: обсяги податкових надходжень від них перевищили планові показники у 2022 році та вже перевищують планові обсяги 2023 року в помісячному розрізі. Важливу роль в оподаткуванні малого бізнесу відіграють такі соціальні індикатори як прожитковий мінімум та мінімальна заробітна плата: саме від їх розміру залежить податкове навантаження платників єдиного податку першої та другої груп.

Проект державного бюджету України на 2024 рік вже розглянуто та прийнято Верховною радою України в першому читанні, а тому можемо спиратися на його базові складові в оцінці перспективи податкового навантаження на бізнес. В першу чергу, варто відзначити, що у видатковій частині бюджету заплановано 1,4 млрд грн на грантову підтримку бізнесу [11]. При цьому, з липня 2022 року до вересня 2023 року таких грантів видано вже понад 4,7 млрд грн для малого та середнього бізнесу, тобто варто очікувати скорочення грантових програм [12]. По друге, передбачено зростання мініимальної заробітної плати до 7100 грн з 01 січня та 8000 грн

з 01 квітня 2024 року (+19,4% в порівнянні з 2023 роком). Прожитковий мінімум зросте до 3028 грн у 2024 році (+12,8% в порівнянні з 2023 роком). Отже, загальне зростання податкового навантаження, із врахуванням ЄСВ, для платників єдиного податку 1 групи зростає на 18,4% до кінця року, а на платників другої групи – на 13%. При цьому, ставки оподаткування для третьої групи та загальної системи оподаткування лишаються незмінними. Тобто, відносно більше платитимуть ті платники податків, що мають найнижчі доходи, хоча економічних передумов для зростання мініимальної заробітної плати, на кшталт зростання ВВП, на сьогодні немає. При цьому, ці ж платники вимушені будуть нести і додаткові витрати з організації товарного обліку та податкового обліку і звітності за РРО / ПРРО. Відповідно, в таких заходах не створено жодних передумов для детінізації дрібного підприємства.

Ще одна суперечлива перспектива в напрямку оподаткування малого бізнесу – це пропозиції запровадити спеціальний режим оподаткування самозайнятих осіб, зокрема, кур'єрів, таксистів, домашньої прислуги, перукарів, тощо [13]. Такі пропозиції, ніби то, продиктовані вимогами євроінтеграційних процесів. Законопроєктом передбачено, що такі самозайняті особи реєструватимуться на «спеціальній цифровій платформі» (тобто з бюджету треба буде або оплачувати послуги такої платформи приватній компанії або створити її на державних потужностях, що також несе додаткові витрати), встановлять РРО / ПРРО та сплачуватимуть до бюджету 6% власного доходу. Перше питання яке виникає – це доречність дублювання функції обліку доходів за допомогою РРО та «цифрової платформи». Друге – це мотивація самозайнятих осіб реєструватися такими самозайнятими особами зі ставкою податку аж у 6%, якщо будь-яка група платників єдиного податку для них на сьогодні вигідніша (крім випадків, коли середній місячний дохід особи менший за 29040 грн на місяць: в такій ситуації навіть перша група платника єдиного податку із врахуванням ЄСВ спричинює більший податковий тиск). Законопроєктом також передбачено, що такі самозайняті особи сплачуватимуть ЄСВ добровільно, проте в умовах тотального дефіциту коштів у пенсійному фонді України варто очікувати, що мініимальний страховий внесок з часом також стане обов'язковим. Тому, навіть у середньостроковій перспективі, на наш погляд, даний законо-

проект не створює передумов для детінізації бізнесу, а лише провокує додаткові витрати з бюджету на функціонування «спеціальної цифрової платформи»

Отже, переважна більшість проаналізованих заходів із підтримки бізнесу під час війни в частині спрощення обліку та оптимізації оподаткування виявились малоефективними та вже скасовані, особливо для суб'єктів малого підприємництва. На сьогодні частково працюють лише грантові програми, котрі варто зберегти щонайменше до завершення війни та хоча б одного року повоєнної відбудови. Відтермінування строків сплати податків та подання податкової звітності також створило ряд складнощів для бізнесу та ДПС, оскільки технічно електронні системи адміністрування були не розраховані. В результаті, на початку 2023 року всі платники податків, що скористалися такими пільгами побачили в своїх електронних кабінетах нарахування штрафних санкцій, котрі доводилося оскаржувати, а інспекторам ДПС анулювати в ручному режимі.

Висновки. Виходячи з досвіду функціонування суб'єктів малого підприємництва в умо-

вах війни та очікувань бізнесу від майбутнього [14], вважаємо за доречне такі заходи із підтримки та стимулювання розвитку малих підприємств та мікробізнесу:

– збереження мораторію на податкові перевірки;

– скасування обов'язковості застосування РРО / ПРРО для платників єдиного податку, що не використовують працю найманих осіб та / або здійснюють діяльність на території сіл та селищ, а також звільнених територіях і при цьому не здійснюють ризикових видів діяльності чи торгівлі;

– забезпечення стабільності податкової системи в цілому: не впроваджувати жодних радикальних змін під час війни та щонайменше року післявоєнної відбудови, а ті заходи, що є неминучими задля євроінтеграції та отримання макрофінансової допомоги мають впроваджуватися із обов'язковим перехідним періодом тривалістю не менше шести місяців.

Тобто, бізнесу на сьогодні необхідна податкова стабільність, грантова підтримка та мінімізація податково-адміністративного тиску.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Скрипник, С., Лавров, Р., & Шепель, І. (2023). Облік і оподаткування суб'єктів малого підприємництва. *Економіка та суспільство*, (52). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-61>
2. Дроздова О.Г. Особливості організації обліку на підприємствах малого бізнесу в Україні. The 6th International scientific and practical conference "Modern problems of science, education and society" (August 14–16, 2023) SPC "Sci-conf.com.ua", Kyiv, Ukraine. 2023. С. 457–463. URL: https://www.researchgate.net/profile/Dmytro-Bannikov/publication/373143069_.pdf#page=457 (дата звернення: 20.10.2023).
3. Васильєва В. Г., Книшек О. О. Облік та оподаткування електронного бізнесу. Теоретичні та практичні аспекти розвитку Інтернет-економіки: міждисциплінарний навчальний посібник. Трускавець : ПОСВІТ, 2021. 386 с.
4. Подольська І. С. (2023). Сучасний стан та напрямки удосконалення обліку і звітності суб'єктів малого підприємництва. URL: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/29-90-93.pdf> (дата звернення: 20.10.2023).
5. Онищенко В. Пустовий М. Проблемні питання сучасного бухгалтерського обліку і оподаткування в Україні. Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції «Перспективи розвитку обліку, аналізу та аудиту в контексті євроінтеграції». 18 травня 2023 р, м. Одеса. С. 109–111. URL: <https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2023-18.05.2023.pdf#page=110> (дата звернення: 20.10.2023).
6. Головна задача – вистояти. Що турбує бізнес в Україні під час війни. РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/glavnaya-zadacha-vystoyat-bespoit-biznes-1655831867.html> (дата звернення: 20.10.2023).
7. Всупереч обставинам: Як український бізнес процвітає під час війни. Payoneer. URL: <https://www1.payoneer.com/ua/resources/defying-the-odds-how-ukrainian-businesses-thrive-during-war/> (дата звернення: 20.10.2023).
8. Податкові послаблення для парків, ФОПів та інших під час війни. Що залишити, а що переглянути? Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/10/18/692753/> (дата звернення: 20.10.2023).
9. Україна заблокує використання «спрощенки» для ухилення від податків – Гетманцев. Forbes Ukraine. URL: <https://forbes.ua/news/ukraine-zablokue-vikoristannya-sproshchenki-dlya-ukhileniya-vid-podatkov-getmantsev-10012023-10990> (дата звернення: 20.10.2023).
10. Черкашин В. Як державі покращити становище малого бізнесу під час війни. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/06/23/701476/> (дата звернення: 20.10.2023).

11. Бюджет 2023 року. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582 (дата звернення: 20.10.2023).
12. eРобота: стало відомо, скільки українців вже отримали державні гранти на розвиток бізнесу. New Voice. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/yerobota-2023-skilki-ukrajinciv-vzhe-otrimali-derzhavni-granti-na-rozvitok-biznesu-50351036.html> (дата звернення: 20.10.2023).
13. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо запровадження спеціального режиму оподаткування доходів, отриманих фізичними особами від здійснення окремих видів діяльності. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43005> (дата звернення: 20.10.2023).
14. Зміна фокусу з виживання на розвиток – плани та прогнози бізнесу на 2024 рік. Європейська Бізнес Асоціація. URL: <https://eba.com.ua/zmina-fokusu-z-vyzhyvannya-na-rozvytok-plany-ta-prognozy-biznesu-na-2024-rik/> (дата звернення: 20.10.2023).

REFERENCES:

1. Skrypyuk, S., Lavrov, R., & Shepel, I. (2023). Oblik i opodatkovannia subiektiv maloho pidpriemnytstva [Accounting and taxation of small business entities]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-61>.
2. Drozdova O.H. (2023) Osoblyvosti orhanizatsii obliku na pidpriemstvakh maloho biznesu v Ukraini [Peculiarities of accounting organization at small business enterprises in Ukraine]. The 6th International scientific and practical conference "Modern problems of science, education and society" (August 14–16, 2023) SPC "Sci-conf.com.ua", Kyiv, Ukraine. 2023. P. 457–463. Available at: https://www.researchgate.net/profile/Dmytro-Bannikov/publication/373143069_.pdf#page=457 (accessed October 20, 2023).
3. Vasylieva V.H., Knyshek O.O. (2021) Oblik ta opodatkovannia elektronnoho biznesu. Teoretychni ta praktychni aspekty rozvytku Internet-ekonomiky [Accounting and taxation of electronic business. Theoretical and practical aspects of the development of the Internet economy]: mizhdystsypynarnyi navchalnyi posibnyk [interdisciplinary study guide]. Truskavets: POSVIT. 386 p. (in Ukrainian)
4. Podolska I. S. (2023). Suchasnyi stan ta napriamky udoskonalennia obliku i zvitnosti subiektiv maloho pidpriemnytstva [The current state and directions for improving the accounting and reporting of small business entities]. Available at: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/29-90-93.pdf> (accessed October 20, 2023).
5. Onyshchenko V. Pustovyj M. (2023) Problemni pytannia suchasnoho bukhhaltenskoho obliku i opodatkovannia v Ukraini [Problematic issues of modern accounting and taxation in Ukraine]. Materialy XI Mizhnarodnoi nauko-vo-praktychnoi konferentsii «Perspektyvy rozvytku obliku, analizu ta audytu v konteksti yevrointehratsii». P. 109–111. Available at: <https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2023-18.05.2023.pdf#page=110> (accessed October 20, 2023).
6. Holovna zadacha – vystoiaty. Shcho turbuie biznes v Ukraini pid chas viiny [The main task is to survive. What worries business in Ukraine during the war]. RBK-Ukraine [RBK-Ukraine]. Available at: <https://www.rbc.ua/ukr/news/glavnaya-zadacha-vystoyat-bespokoit-biznes-1655831867.html> (accessed October 20, 2023).
7. Vsuperech obstavynam: Yak ukrainskyi biznes protsvitaie pid chas viiny [Despite the circumstances: How Ukrainian business thrives during the war]. Payoneer. Available at: <https://www1.payoneer.com/ua/resources/defying-the-odds-how-ukrainian-businesses-thrive-during-war/> (accessed October 20, 2023).
8. Podatkovi poslablennia dlia parkiv, FOPIv ta inshykh pid chas viiny. Shcho zalyshyty, a shcho perehlianyty? [Tax breaks for parks, individual entrepreneurs and others during the war. What to keep and what to revise?]. *Ekonomichna Pravda* [Economic truth]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/10/18/692753/> (accessed October 20, 2023).
9. Ukraina zablokuie vykorystannia «sproshchenky» dlia ukhylennia vid podatkov – Hetmantsev [Ukraine will block the use of "simplified taxation system" for tax evasion – Hetmantsev]. *Forbes Ukraine*. Available at: <https://forbes.ua/news/ukraina-zablokue-vikoristannya-sproshchenki-dlya-ukhylennya-vid-podatkov-getmantsev-10012023-10990> (accessed October 20, 2023).
10. Cherkashyn V. (2023) Yak derzhavi pokrashchyty stanovyshche maloho biznesu pid chas viiny [How the state can improve the situation of small business during the war]. *Ekonomichna Pravda* [Economic truth]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/06/23/701476/> (accessed October 20, 2023).
11. Biudzhet 2024 roku. Ministerstvo finansiv Ukrainy [Budget for 2023. Ministry of Finance of Ukraine]. Available at: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582 (accessed October 20, 2023).
12. yeRobota: stalo vidomo, skilky ukrainsiv vzhe otrymaly derzhavni hranty na rozvytok biznesu [eRobota: It became known how many Ukrainians have already received state grants for business development]. Available at:

<https://biz.nv.ua/ukr/economics/yerobota-2023-skilki-ukrajinciv-vzhe-otrimali-derzhavni-granti-na-rozvitok-biznesu-50351036.html> (accessed October 20, 2023).

13. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta deiakykh inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zaprovadzhennia spetsialnogo rezhymu opodatkuvannia dokhodiv, otrymanykh fizychnymy osobamy vid zdiisnennia okremykh vydiv diialnosti [Draft Law on Amendments to the Tax Code of Ukraine and Some Other Legislative Acts of Ukraine on the Introduction of a Special Regime for Taxation of Income Received by Individuals from Certain Types of Activities]. Verkhovna Rada Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43005> (accessed October 20, 2023).

14. Zmina fokusu z vyzhyvannia na rozvytok – plany ta prohnozy biznesu na 2024 rik [Changing the focus from survival to development – business plans and forecasts for 2024]. Yevropeiska Biznes Asotsiatsiia [European Business Association]. Available at: <https://eba.com.ua/zmina-fokusu-z-vyzhyvannya-na-rozvytok-planu-ta-prohnozy-biznesu-na-2024-rik/> (accessed October 20, 2023).